

Paweł Sierżęga

(Uniwersytet Rzeszowski, Polska)
ORCID: 0000-0001-6774-4096

W trosce o pamięć wieszczca. Lwów w obchodach sprowadzenia zwłok Adama Mickiewicza do Krakowa – 4 lipca 1890

Sprowadzenie zwłok wieszczca na Wawel w 1890 r., stało się wydarzeniem o zasięgu ponadnarodowym. Ze względu na swą wielokulturowość Lwów miał szczególne znaczenie. Z perspektywy stolicy administracyjnej uroczystości stwarzały szansę na budowanie jedności narodowej o charakterze ponadetnicznym w oparciu o polską kulturę. Z drugiej strony ujawniały nasilający się antagonizm polsko-ukraiński. Obchody sprowadzenia zwłok A. Mickiewicza do Krakowa stały się też katalizatorem rozwoju badań nad literaturą romantyzmu.

Słowa kluczowe: Adam Mickiewicz, obchody okolicznościowe w Galicji, Kraków, Lwów, romantyzm

Uroczystości narodowe i patriotyczne nabierały w autonomicznej Galicji szczególnego znaczenia. Były wyrazem odpowiedzialności za kształt polskiej kultury i tradycji. Podtrzymywanie pamięci o przeszłości, odwoływanie się do wydarzeń historycznych i postaci, na których budowano polską tożsamość, stały się istotne zwłaszcza wówczas, gdy obejmowały swym wpływem szeroką przestrzeń społeczną i polityczną. Tak było w przypadku poprzedzających uroczystości mickiewiczowskie obchodów trzechsetlecia unii lubelskiej (1869), powtórnego pochówku Kazimierza Wielkiego (1869), setnej rocznicy rozbiorów (1872), jubileuszu pracy literackiej Józefa Ignacego Kraszewskiego (1879), rocznicy wybuchu powstania listopadowego (1880) i przypadającej w 1883 r. rocznicy wiktorii wiedeńskiej. Ze względu na rozmiary obchodów i towarzyszące im treści odwołujące się do dawnej Rzeczypospolitej przykuwały uwagę zarówno rządu krajowego, jak i c.k. monarchii austro-węgierskiej. Stanowiły niepowtarzalną szansę uwrażliwienia opinii międzynarodowej na sprawy polskie. W Galicji – biorąc pod uwagę zasięg uroczystości i zaangażowanie w ich

przeprowadzenie władz autonomicznych i Kościoła – tworzyły jeden z elementów pedagogiki narodowej, stwarzały możliwość kreowania oczekiwanych postaw i wartości w przestrzeni życia publicznego.

Uroczystości sprowadzenia zwłok Adama Mickiewicza do Krakowa mają bogatą literaturę¹. Należy pamiętać, że objęły swym zasięgiem nie tylko stolicę kulturalną – Kraków, ale też Lwów będący centrum życia politycznego i niemal całe terytorium ówczesnej Galicji. Stały się symbolem ponadzaborowej jedności Polaków oraz integracji wokół polskiej kultury i rodzącego się kultu Mickiewicza.

W 1869 r. na łamach liberalnego krakowskiego „Kraju” ukazała się odezwa wzywająca do przeniesienia prochów Adama Mickiewicza na Wawel. Uroczystość zamierzano połączyć z planowanymi na sierpień obchodami rocznicy unii lubelskiej². W skierowanej do społeczeństwa odezwie pisano wprost, że pochowanie Mickiewicza w Krakowie byłoby nie tylko spełnieniem powinności wobec jednego z największych polskich poetów, ale też symbolicznym aktem jedności narodów Polski, Litwy i Rusi³. W opozycji do konserwatywnego „Czasu”, sugerującego – ze względu na koszty – ograniczony zasięg uroczystości, a w przyszłości wzniesienia pomnika, dziennikarze „Kraju” podkreślali, że czynniki ekonomiczne są drugorzędne, a wymiernym efektem, którego nie należy lekceważyć, jest okazja umocnienia międzyzaborowej jedności i niwelowania rosnących napięć etnicznych⁴. Idea przeniesienia zwłok Mickiewicza do ojczyzny nie była nowa, wyrażano ją już w chwili śmierci poety i przewożenia zwłok z Turcji do Francji, gdzie spoczął na cmentarzu Les Champeaux w Montmorency. Ubiegając zarzuty o rozporządzaniu szczątkami wieszczka bez porozumienia z rodziną, redakcja „Kraju” zwracała się do syna A. Mickiewicza Władysława o wyrażenie opinii wobec projektu wawelskiego pochówku. W maju na pierwszej stronie dziennika ukazał się list, w którym Władysław Mickiewicz gorąco poparł ten pomysł⁵. Pod wpływem prasy w czerwcu 1869 r. został w Krakowie

¹ Warto wymienić tu prace: S. Kawyn, *Ideologia stronnictw politycznych w Polsce wobec Mickiewicza 1890–1898*, Lwów 1937; D. Rederowa, *Kraków Mickiewiczowi*, Kraków 1956; P.M. Dabrowski, *Commemorations and the Shaping of Modern Poland*, Bloomington 2004; *Adam Mickiewicz. Dwa wieki kultury polskiej. Studia*, red. K. Maciąg i M. Stanisławski, Rzeszów 2007; B. Wilk, *Uroczystości patriotyczno-religijne w Krakowie w okresie autonomii galicyjskiej (1860–1914)*, Kraków 2006.

² P. Sierżęga, *Obchody rocznicy unii lubelskiej na terenie Galicji w 1869 roku* [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 15: *Działalność wyzwolenicza*, red. J. Hoff, Rzeszów 2001, s. 146–199.

³ Litwin, *Zanieśmy prochy Mickiewicza na Wawel*, „Kraj” z 23 IV 1869, nr 44. Odezwa została rozpropagowana na łamach „Dziennika Lwowskiego” i „Dziennika Poznańskiego”.

⁴ *Rozmaitości*, „Kraj” z 8 V 1869, nr 56.

⁵ *Szanowny Redaktorze*, List W. Mickiewicza, Paryż, 17 maja 1869, „Kraj” z 23 V 1869, nr 67; W. Mickiewicz, *Pamiętniki*, t. III (ostatni) 1870–1925, Kraków 1933, s. 301.

zawiązany komitet pod przewodnictwem prezydenta miasta Józefa Dietla⁶. Rok później ogłoszono jego statut zakładający porozumienie z rodziną poety w celu sprowadzenia zwłok, podjęcie starań o uzyskanie niezbędnych pozwoleń władz francuskich i austriackich oraz Kapituły Metropolitalnej Krakowskiej, opracowanie programu obchodów oraz rozpoczęcie akcji składkowej. Komitet krakowski zobowiązał się też do nawiązania współpracy i otwarcia wydziałów zamiejscowych w kraju i za granicą⁷. Podejmowane inicjatywy nie zostały jednak zrealizowane. W 1869 r. więcej uwagi poświęcono organizacji powtórnego pochówku odkrytych w tumbie wawelskiej szczątków Kazimierza Wielkiego⁸, a następnie zamiary zniweczył wybuch wojny francusko-pruskiej. W tym czasie pojawiały się też pomysły pochówku A. Mickiewicza na Skałce. Z pamiętników Władysława Mickiewicza wynika, że konserwatyści obawiali się, że krakowski pogrzeb przerodzi się w polityczną manifestację, a sposobem na jej uniknięcie miało być „zanieśnienie nocą trumny do krypty na Wawel”⁹. W kolejnych latach prace komitetu zostały niemal zawieszono, co w 1884 r. spowodowało powołanie niezależnego komitetu na czele z działaczem społecznym i radnym miasta Krakowa Todorek Baranowskim. Systematyczne prace nad sprowadzeniem zwłok A. Mickiewicza rozpoczęto jednak dopiero w 1887 r. za sprawą krakowskiej Czytelni Akademickiej i powołanego przez nią komitetu pod przewodnictwem Ferdynanda Weigla w składzie: Władysław Leopold Jaworski, Tadeusz Butrymowicz, Ludwik Grzybowski, Damazy Misko i Herman Seinfeld, Ksawery Konopka, Mieczysław Pawlikowski, Tadeusz Romanowicz¹⁰.

Nadpełtwańskich emanacji rodzącego się kultu A. Mickiewicza należy szukać m.in. w lwowskich wydawnictwach, najpierw polityka i pisarza Ludwika Piątkiewicza (wydawcy „Sonetów”, 1827) i literata Jana Juliana Szczepańskiego, który w tym samym roku ogłosił wybór pism poety. Druki rewolucyjne, w tym broszury mickiewiczowskie, publikowano też na początku lat 30. XIX w. w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich, co skończyło się zamknięciem instytucji i skazaniem ówczesnego dyrektora Konstantego Słotwińskiego na osiem lat

⁶ Komitet przeniesienia zwłok Adama Mickiewicza, „Kraj” z 15 VI 1869, nr 85.

⁷ Statut komitetu sprowadzenia zwłok Adama Mickiewicza na Wawel, „Kraj” z 18 VI 1870, nr 137.

⁸ J. Buszko, *Uroczystości kazimierzowskie na Wawelu w roku 1869*, Kraków 1870; K. Wyka, *Sześćset i sto lat temu*, „Miesięcznik Literacki” 1971, nr 4, s. 28–34; P. Sierżęga, *Obchody kazimierzowskie w Galicji (1869 r.)* [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 15, s. 74–145.

⁹ W. Mickiewicz, *Pamiętniki*, t. III, s. 30.

¹⁰ *Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu dnia 4go lipca 1890. Książka pamiątkowa z 22 ilustracjami*, Kraków 1890, s. 4–9; *Książka pamiątkowa wydana przez Towarzystwo Pedagogiczne ku uczczeniu uroczystego złożenia zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu*, Lwów 1890, s. 55–56; M. Świątecka, *Sprowadzenie zwłok Adama Mickiewicza do kraju* [w:] *Kraków Mickiewiczowi*, s. 31–34.

twierdzy. Po śmierci A. Mickiewicza sporą rolę w popularyzacji wiedzy o wieszczu odegrały redagowane przez Jana Dobrzańskiego literackie „Nowiny”¹¹, na łamach których w 1856 r. apelowano o zbieranie wspomnień umożliwiających uszczegółowienie biografii zmarłego¹². Trzy lata później biografię A. Mickiewicza napisał Karol Estreicher i ta została przybliżona czytelnikom za pośrednictwem poczytnych „Rozmaitości. Pismo dodatkowe dla Gazety Lwowskiej”¹³. W 1885 r., po wygaśnięciu praw autorskich do dzieł A. Mickiewicza, lwowscy wydawcy Władysław Gubrynowicz i Władysław Schmidt w porozumieniu z rodziną wieszca wydali, przygotowane przez Antoniego Małeckiego, czterotomowe *Dzieła Adama Mickiewicza*¹⁴. Niezwykłą wprost popularnością czytelniczą cieszył się opracowany przez Wilhelma Bruchnalskiego i spopularyzowany nakładem wydawnictwa Macierzy Polskiej *Pan Tadeusz* (1888), sprzedany w 35 tysiącach egzemplarzy w cenie 10 centów za egzemplarz¹⁵. W kręgach ludowych wiedzę o Mickiewiczu miała też propagować, wydana nakładem Komitetu wydawnictwa dziełek ludowych, rozprawa Piotra Parylaka *O największym naszym pisarzu, Adamie Mickiewiczu* (1889), a wcześniej – skierowane do szerokiego ogółu – prace Józefa Tretiaka oraz Władysława Bełzy¹⁶. Jednak decydującą rolę w budowaniu kultu poety należy przypisać młodzieży zrzeszonej w Czytelni Akademickiej – organizacji studenckiej o profilu naukowo-kulturalnym. Jej instytucjonalnych form trzeba szukać w latach 60. XIX w. Zatwierdzenie stowarzyszenia w 1867 r. stworzyło nowe możliwości realizacji celów statutowych, zwróconych w kierunku kształcenia obywatelskiego i narodowego, sięgającego po wzorce romantyczne. Jednym z przejawów działalności Czytelni była organizacja – przypadających na grudzień i listopad (z okazji rocznic śmierci i urodzin poety) – najpierw zamkniętych, a od 1872 r. otwartych dla mieszkańców uroczystości w ratuszu lwowskim¹⁷. Rosnące zainteresowanie A. Mickiewiczem i jego twórczością nie uszło też uwadze historyków, szczególnie historyków literatury,

¹¹ B. Czarnik, *Na wieść o śmierci Mickiewicza*, „Literacki Dodatek do Gazety Lwowskiej” 1891, nr 11, s. 961–976 i osobne odbicie, Lwów.

¹² *Do biografii Mickiewicza*, „Nowiny” z 5 IV 1856, nr 41, s. 325.

¹³ *Mickiewicz Adam N.*, „Rozmaitości” 1859, nr 25–36, 42–52; M. Zięba, *Karola Estreichera biografia Mickiewiczowska w „Rozmaitościach” lwowskich*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis” 2009, „Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” VII, Folia 68, s. 258–265.

¹⁴ A. Semkowicz, *Kult Mickiewicza we Lwowie*, Odbitka z XXXI–XXXII tomu „Biblioteki Lwowskiej”, wydane jako „Studia Lwowskie”, Lwów 1932, s. 5–6.

¹⁵ M. Hoszowska, *Oświata pozaszkolna w Galicji. Szkic z dziejów Macierzy Polskiej we Lwowie (1882–1918 [w:] Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 3, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2011, s. 35.

¹⁶ J. Tretiak, *Mickiewicz w Wilnie i Kownie. Życie i poezja*, t. I–III, Lwów 1882 i 1884; W. Bełza, *Kronika potoczna i anegdotyczna z życia Adama Mickiewicza. Na podstawie opisów wiarygodnych i świadków zestawil...*, Lwów 1884.

¹⁷ S. Kawyn, *Ideologia*, s. 10.

literaturoznawców i polonistów. W 1886 r. powołano Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza¹⁸ z siedzibą we Lwowie, którego statut zakładał zbieranie i porządkowanie materiałów związanych z życiem i twórczością wieszca, podejmowanie prac nad przygotowaniem krytycznych omówień „mickiewiczowścianów” oraz publikowanie dzieł poety i ich popularyzację. Środkiem do realizacji programu było utworzenie „Biblioteki Mickiewiczowskiej”¹⁹, wydawanie periodyku o charakterze naukowym oraz organizacja corocznych obchodów utrwalających pamięć wieszca²⁰.

Zwrot w przygotowaniu uroczystości nastąpił w marcu 1890 r. Impulsem była zgoda Kapituły Katedralnej w Krakowie na urządzenie krypty według projektu Sławomira Odrzywolskiego i umieszczenie w niej sarkofagu ze zwłokami A. Mickiewicza²¹. Na nowo podjęto dyskusję o zakresie organizacji obchodu i jego roli społecznej. Na łamach dzienników lwowskich pojawiły się artykuły wzywające do przemyślenia krakowskich inicjatyw stawiania pomnika wieszczowi i zakończenia dyskusji nad miejscem jego postawienia. Zwracano uwagę, że powinien on wybiegać poza lokalne krakowskie ambicje, symbolizować cześć oddaną poecie przez naród²². W konserwatywnej, zachowawczej lwowskiej „Gazecie Narodowej” pojawił się artykuł Wojciecha Dzieduszyckiego wzywający do objęcia patronatu uroczystości przez Wydział Krajowy z marszałkiem Janem hr. Tarnowskim na czele²³. Wizja zaangażowania władz galicyjskich okazała się też bliska środowisku konserwatystów krakowskich. Redakcja

¹⁸ W gronie założycieli znaleźli się: Józef Tretiak, Franciszek Konarski, Franciszek Próchnicki, Albert Zipper, Bolesław Czerwiński, Władysław Belza, Władysław Zawadzki, Władysław Gubrynowicz i Władysław Schmidt. Pierwszym prezesem został Roman Pilat.

¹⁹ O jej utworzenie zabiegał polonista i pedagog Franciszek Konarski. Zachęcał do zbierania i przekazywania rzadkich wydań i przekładów dzieł A. Mickiewicza, listów, rękopisów i wspomnień. Zob. F.K., *Biblioteka Mickiewicza*, „Dziennik Polski” 1886, nr 59.

²⁰ *Statut Towarzystwa literackiego imienia Adama Mickiewicza*, „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza”, red. R. Pilat, Lwów 1887, s. 272–273 i nn.; W. Bruchnalski, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza we Lwowie*, „Pamiętnik Literacki” 1939, z. 4, s. 675–686; B. Nadolski, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza we Lwowie. Zarys historii 1886–1936*, tamże, s. 687–728; S. Fita, D. Świerczyńska, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 1886–2006*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2006, s. 10–25.

²¹ *W sprawie złożenia zwłok Mickiewicza na Wawelu*, „Czas” z 13 IV 1890, nr 85. Za „Czasem” informacje podawały „Gazeta Narodowa” z 12 IV 1890, nr 84 i „Gazeta Lwowska” z 16 IV 1890, nr 86. *Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu dnia 4go lipca 1890. Książka pamiątkowa*, s. 10.

²² P. Kostecki, *Banita Mickiewicz*, „Gazeta Narodowa” z 27 IV 1890, nr 97; *List otwarty do autora artykułu „Banita Mickiewicz”*, „Gazeta Narodowa” z 30 IV 1890, nr 99; *Powrót Mickiewicza do ojczyzny*, „Gazeta Narodowa” z 1 V 1890, nr 100.

²³ W. Dzieduszycki pisał: „Należy się, aby sejm, duchowieństwo i naród we wszystkich stanach przyjęły zwłoki wieszca, żeby to był pogrzeb naprawdę narodowy, żeby to nie była demonstracja tylko, żeby to był czyn poważny, którym naród odprowadza na miejsce wiecznego

„Czasu” wtórowała „podolakom”, widząc w rzuconym pomysśle szansę na organizację uroczystości o charakterze państwowym, ogólnonarodowym, dalekiej od politycznych sporów i demonstracji²⁴.

Idea przeniesienia prochów A. Mickiewicza na Wawel za sprawą prasy stała się niemal powszechna, angażowała coraz większą liczbę miast galicyjskich, towarzystw i stowarzyszeń. Z końcem maja 1890 r. także we Lwowie podjęto zamysł organizacji uroczystości²⁵. Dnia 2 czerwca tr., z inicjatywy lwowskich środowisk inteligenckich, w sali ratusza odbyło się blisko stuosobowe zgromadzenie, na którym zawiązano komitet dla przeprowadzenia uroczystości mickiewiczowskich we Lwowie. Przewodniczącym komitetu wybrano historyka literatury związanego z Uniwersytetem Franciszkańskim – Antoniego Małeckiego. W ścisłym gremium znaleźli się literat i polityk demokratyczny, radny Lwowa Tadeusz Romanowicz (z-ca przewodniczącego) oraz działacz społeczny i powstaniec Ludwik Zielonka, poeta i działacz społeczno-oświatowy Władysław Belza, a także pedagog Bolesław Baranowski²⁶. Na wstępie zdecydowano wystąpić do Rady Szkolnej Krajowej z wnioskiem o umożliwienie wzięcia udziału w obchodach młodzieży szkolnej, zwrócić się do konsystorza biskupich o odprawienie nabożeństw żałobnych związanych z uroczystościami pogrzebowymi na Wawelu, udać się do zarządu kolei Karola Ludwika o zniżkę dla biorących udział w obchodach krakowskich, a ponadto zadbać, aby nowo powołane gimnazjum we Lwowie nosiło nazwę „im. Adama Mickiewicza”²⁷.

Biorąc pod uwagę zróżnicowanie narodowościowe stolicy Galicji, komitet obchodowy zaprosił do swego grona reprezentacje społeczności żydowskiej

spoczynku jednego z największych swych synów, jednego z największych poetów świata”. Zob. *Listy ze wsi. Jezupol 13 maja 1890*, „Gazeta Narodowa” z 13 maja 1890, nr 110.

²⁴ *Przegląd polityczny*, „Czas” z 15 V 1890, nr 111. Zwracano przy tym uwagę na potrzebę organizacji „narodowej” składki mającej pokryć wszelkie koszty pogrzebu – „na koszt kraju, z uczestnictwem wszystkich...”.

²⁵ *Sprowadzenie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Narodowa” z 1 VI 1890, nr 125.

²⁶ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (dalej cyt. BZNOS), rkps ossol. 3889 III. Udział Lwowa w obchodzie uroczystości sprowadzenia do kraju zwłok Adama Mickiewicza 1890, zestawiał Bolesław Wit Baranowski. Protokół zgromadzenia odbytego w dniu 2 czerwca 1890 w wielkiej Sali ratuszowej we Lwowie, b.p. Do komitetu powołano też: Kazimierza Barańskiego-Ostaszewskiego, Alfreda Bojarskiego, Michała Greka, Platona Kosteckiego, Adama Krechowieckiego, Witolda Lewickiego, Henryka Rewakowicza, Juliusza Starkla, Mieczysława Schmitta, Aleksandra Vogla, Hermana Feldsteina. Dnia 4 czerwca skład komitetu został powiększony o kolejnych ponad 30 osób, reprezentantów rady miasta i towarzystw oraz reprezentantów Czytelni Akademickiej i Bratniej Pomocy (6 osób), Szkoły Politechnicznej we Lwowie (3 osoby) i słuchaczy szkoły w Dublinach (3 osoby). Tamże, Protokoły uchwał Komitetu wykonawczego. I Posiedzenie odbyte dnia 2 czerwca 1890, b.p.; *Sprowadzenie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Narodowa” z 4 VI 1890, nr 127; „Kurier Polski” z 5 VI 1890, nr 153.

²⁷ BZNOS, Drugie posiedzenie odbyte 4 czerwca 1890, b.p., tamże, Wysoka Rada Szkolna Krajowa, b.p.; *W sprawie pomnika Mickiewicza*, „Czas” z 5 VI 1890, nr 127.

i ukraińskiej. W przypadku Rusinów udziału odmówili działacz społeczny i oświatowy, polityk Julian Romańczuk, zaangażowany w działalność „Proświty” polityk Anatol Wachnianin i redaktor narodowo-ukraińskiego „Diła”. W przesłanym na ręce przewodniczącego komitetu miejskiego liście argumentowano, że „charakter uroczystości widocznie nie będzie ogólnosłowiańskim, lecz wyłącznie narodowo-polskim [...], jednak należąc do innej narodowości i mając wzgląd na – niestety – nie bardzo przyjazne stosunki obu narodów Galicję zamieszkujących, czynnego udziału wziąć w nim nie mogą!”²⁸ Sprawa była prawdopodobnie następstwem porozumienia zawartego przez stronnictwa ukraińskie reprezentowane przez „Diło” i rusofilską „Czerwoną Ruś” na rzecz działań parlamentarnych podejmowanych w celu administracyjnego podziału Galicji na polską i ukraińską²⁹. Już w maju na łamach redagowanej przez Osipa Markova „Czerwonej Rusi” deklarowano, że obchody należy traktować jako „paradę” urządzoną przez „Polaków dla Polaka”³⁰. W odpowiedzi dziennikarze „Kuriera Polskiego” wprost pisali, że tu nie chodzi o politykę i narodowe ambicje, ale o cześć dla człowieka mającego znaczenie dla „całego cywilizacyjnego świata – i puentowano – trzeba być wyzutym z poczucia łączności z umysłowością europejską, aby tego nie zrozumieć, że hołd składany geniuszom jest prawem, jest obowiązkiem każdego rozwiniętego intelektualnie człowieka”³¹. Spór był na tyle istotny, że doczekał się komentarza w sprawozdaniach przesyłanych do Namiestnika Galicji Kazimierza hr. Badeniego, którego informowano, że w narodowych kręgach społeczności ukraińskiej wyrażono głośny protest przeciwko zbieraniu składek na pomnik dla polskiego wieszczka (jak argumentowano – nie pochodził i nigdy nie był w Galicji, a do tego Rusini dotknięci zostali klęską głodową, co miało usprawiedliwiać ich nieobecność na uroczystościach). Retorycznie pytano, czy z równą gorliwością prowadzona byłaby akcja składkowa na pomnik Tarasa Szewczenki?³² Głos w sprawie ruskiej zabrała także redakcja „Gazety Narodowej”. Zdaniem dziennikarzy wyłączenie się Rusinów z prac komitetu miejskiego traciło znaczenie w chwili objęcia patronatu nad uroczystościami przez Wydział Krajowy. Publicyści przestrzegali przed dalszym uprawianiem polityki przez członków komitetu – „wolontariuszy mickie-

²⁸ List ukazał się na łamach petersburskiego tygodnika społeczno-politycznego „Kraj”. Zob. *Lwów 20 czerwca*, „Kraj” z 15(27) VI 1890, nr 24.

²⁹ *Z tygodnia*, „Kraj” z 25 V – 6 VI 1890, nr 21.

³⁰ *Za wielkie żądanie*, „Czerwona Ruś” z 8 V 1890, nr 92.

³¹ *Objaw barbarzyństwa*, „Kurier Polski” z 10 V 1890, nr 128.

³² Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, zesp. 146. C.k. Namiestnictwo Galicyjskie (dalej cyt. CPAH), op. 4, spr. 4933. Periepiska s Ministerstwom wnutrennich deł sowetnikom namestnictwa w gor. Krakowe, dyrekcij palici w g. Krakowe i dr. o perewoże pracha Adama Mickewicza iz Pariża w Krakow i pochoronach w kafedralnom sobore na Wawele s prilożeniem gazetnych statej, Wiedeń, 19 maja 1890, k. 25–26.

wiczowskiego obchodu”. To – stwierdzono, mając na uwadze niechęć części środowisk ukraińskich – „może tylko skompromitować pracę narodową i poniżyć najpoważniejsze narodowe akta”³³. Niejako w opozycji przywoływano głos Platona Kosteckiego jako reprezentanta części środowisk określanych mianem „gente Ruthenus, natione Polonus”, wzywającego do „obchodu ludowego” – obejmującego wszystkie stany społeczne i szerokiego udziału społeczności miejskiej wraz z reprezentacją miasta Lwowa w obchodach krakowskich³⁴. Spór daleki był od wyciszenia. Nastroje podgrzewali zwłaszcza dziennikarze „Czerwonej Rusi”, dla których odmowa udziału w Komitecie Mickiewiczowskim była dowodem fiaska polskiej polityki wobec Rusinów. Pisano: „Polacy nie pozbyli się jeszcze nadziei pogodzenia dwóch obcych sobie narodów, nie mających żadnych wspólnych celów, ani wspólnej indywidualności”. Nie zamierzano występować w roli statystów, a zajęte stanowisko miało dowodzić zjednoczenia ukraińskich środowisk narodowych i rusofilskich w sprawie budowania odrębnej od polskiej tożsamości³⁵.

Uczestnictwa w obchodach, ale z odmiennych przyczyn, odmówili lwowscy socjaliści skupieni wokół „Robotnika. Czasopisma Politycznego i Społecznego”. Krytykując władze galicyjskie i domagając się rozszerzenia praw społecznych, deklarowano, że udział korporacji robotniczych będzie możliwy wyłącznie pod warunkiem zagwarantowania udziału w oficjalnych przemówieniach. Ponieważ postulat ten został zignorowany, odpowiedzialność za wycofanie się z uroczystości zrzucano na decydentów z komitetu krajowego. Odrzucano przewidywane zarzuty o braku „miłości ojczyzny”. Mickiewicza starano się przedstawić w perspektywie klasowej jako człowieka, „który część życia walce o społeczną sprawiedliwość poświęcił”. Odrzucano zarzuty kosmopolityzmu, gdyż jak wyjaśniano: „międzynarodowa solidarność robotników a beznarodowość to nie jedno i to samo”. Zrzucano organizatorom chęć zawłaszczenia patriotyzmu, a przede wszystkim marginalizowania środowisk robotniczych i ludowych³⁶.

Pomysł młodzieży akademickiej sprowadzenia zwłok poety do Galicji miał przeciwników nie tylko w ukraińskich kręgach narodowych i rusofilskich. Bez entuzjazmu przyjęła go też część krakowskich konserwatystów, którzy – donoszono – „nie mieli ochoty ponosić ofiar na poetę demokracji”³⁷. Chcąc zapobiec piętrzącym się problemom organizacyjnym, a przede wszystkim w trosce o narodowy charakter uroczystości, reprezentanci galicyjskich elit kościelnych, politycznych

³³ *Powiadają*, „Gazeta Narodowa” z 14 VI 1890, nr 129.

³⁴ *Sprowadzenie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Narodowa” z 4 VI 1890, nr 127.

³⁵ *Lwów dnia 24 czerwca*, „Gazeta Narodowa” z 25 VI 1890, nr 144.

³⁶ *Robotnicy wobec uroczystości sprowadzenia zwłok Mickiewicza do Krakowa*, „Robotnik. Czasopismo Polityczne i Społeczne” z dnia 1 VII 1890, nr 9.

³⁷ CPAH, op. 4, spr. 4933, k. 25.

i społecznych, a osobno komitet krakowski (20 maja) wystąpili do marszałka krajowego z prośbą o objęcie przewodnictwa nad planowanymi uroczystościami³⁸. Dwa dni później Wydział Krajowy uchwalił, że „zwłoki Mickiewicza zostaną sprowadzone i złożone na Wawelu kosztem kraju”³⁹. Głównym zadaniem powołanego przez Wydział Krajowy komitetu było nawiązanie korespondencji z Władysławem Mickiewiczem w celu przygotowań do ekshumacji i sprowadzenia szczątków Mickiewicza z Francji, biskupem diecezjalnym krakowskim Albinem Dunajewskim, zaproszenie do udziału w uroczystościach osób piastujących najważniejsze urzędy w kraju oraz Namiestnictwa jako reprezentacji władz państwowych. Na czele komitetu stanął marszałek Wydziału Krajowego Jan hr. Tarnowski⁴⁰. W wyniku konsultacji termin uroczystości pogrzebowych wyznaczono na 30 czerwca 1890 r.⁴¹ Ostatecznie jednak, przez wzgląd na nominację kardynalską Albina Dunajewskiego (23 czerwca 1890 r.) i zaproszenie do Wiednia w celu odebrania przez niego biretu od cesarza Franciszka Józefa I (30 czerwca), datę pochówku przeniesiono na 4 lipca⁴². Redakcja „Gazety Narodowej” wprost pytała o klucz, jakim się kierowano przy ustalaniu daty uroczystości. Pierwotnie wyznaczony termin przypadał na wybory do rad powiatowych, których nie sposób było zlekceważyć. Kolejna data – sugerowano – została wyznaczona bez zaglądania do kalendarza (piątek), co zdaniem redakcji w poważny sposób ograniczało udział ludności z prowincji. Czy w tej uchwale – pytano retorycznie – „gra główną rolę rozmyślność czy lekkomyślność – któż to osądzi!”⁴³

³⁸ Tamże, Wysokie Prezydium, Kraków 22 maja 1890. C.k. Radca Namiestnictwa, k. 19–21; *Lwów 22 maja*, „Czas” z 23 V 1890, nr 117; *Sprowadzenie zwłok Mickiewicza*, „Czas” z 24 V 1890, nr 118; *Korespondencja*, „Nowa Reforma” z 24 V 1890, nr 118; *Sprowadzenie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Lwowska” z 25 V 1890, nr 119.

³⁹ *Lwów 22 maja*, „Czas” z 23 V 1890, nr 117; „Gazeta Lwowska” z 24 V 1890, nr 118; „Kurier Polski” z 23 V 1890, nr 141.

⁴⁰ W składzie komitetu znaleźli się członkowie Wydziału Krajowego, a ponadto m.in. biskup krakowski Albin Dunajewski, rektor UJ Edward Korczyński, Stanisław hr. Tarnowski, prezes rady powiatowej krakowskiej Alfred Milewski, prezes Akademii Umiejętności Józef Majer, Paweł Popiel, Adam Sapieha, Eustachy Sanguszko, Włodzimierz Dzieduszycki, kurator Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Andrzej Lubomirski, prezydent miasta Lwowa Edmund Mochacki, rektor Uniwersytetu Lwowskiego Klemens Sarnicki, Jan Matejko, Ferdynand Weigel, Adam Asnyk, rektor Szkoły Politechnicznej we Lwowie August Freund, Roman Pilat, Stanisław Badeni, Wojciech Dzieduszycki, dwóch reprezentantów młodzieży akademickiej oraz członków komitetu krakowskiego. Zob. *Przygotowania do przeniesienia zwłok Adama Mickiewicza. Lwów 1 czerwca*, „Czas” z 3 VI 1890, nr 125; *Sprowadzenie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Lwowska” z 4 VI 1890, nr 146.

⁴¹ *Sprowadzenie zwłok Mickiewicza*, „Czas” z 12 VI 1890, nr 132.

⁴² B. Kumor, *Obsada Biskupstwa Krakowskiego w latach 1790–1914*, „Analecta Cracoviensia” 1976, t. VIII, s. 332; *Przeniesienie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Narodowa” z 21 VI 1890, nr 141.

⁴³ *Przewiezenie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Narodowa” z 26 VI 1890, nr 146.

Ryc. 1. Portret Adama Mickiewicza autorstwa Leopolda Horowitza (zasoby internetowe)

Komitet lwowski, współpracując z komitetem krajowym i radą miasta Lwowa, koncentrował się głównie na aranżacji programu lokalnego. W dniu 9 czerwca zdecydowano o druku 4 tys. chromolitografowanego wizerunku A. Mickiewicza autorstwa cenionego portrecisty Leopolda Horowitza⁴⁴. Ze względu na brak funduszy pod znakiem zapytania stanął pomysł zakupu pracy historyka literatury Piotra Paryłaka *O największym naszym pisarzu Adamie Mickiewiczu* (1889), który zamierzano rozdać wśród młodzieży szkolnej. Postanowiono negocjować z zarządem kolei w celu uzyskania zniżki za przejazd dla osób wybierających się na uroczystości krakowskie⁴⁵. Sprawę konsultowano z dyrektorem kolei Ka-

⁴⁴ Zdecydowano, że połowa nakładu zostanie przeznaczona dla gminy m. Lwowa, natomiast pozostałe egzemplarze rozdysponowano dla Towarzystwo Oświaty Ludowej (500 sztuk), Stowarzyszenia Rękodzielników Lwowskich „Gwiazda” (300 sztuk), Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Rękodzielniczej „Skała” (300), Izby Rękodzielniczej (200) C.K. Szkoły dla Przemysłu Artystycznego (200), oraz po 100 sztuk dla działających we Lwowie ochronek, zakładu głuchoniemych i Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”.

⁴⁵ BZNOS, III Posiedzenie, odbyte 9 czerwca pod przewodnictwem dra Małeckiego, b.p.

rola Ludwika Edwardem Sochozem. Zdaniem komitetu lwowskiego uzyskanie rabatów, a także przygotowanie dodatkowych składów pociągu było kluczowe, zwłaszcza dla uboższej ludności. Brak ulgi kolejowej wykluczał znaczną część obywateli – nie tylko Lwowa – z możliwości udziału w uroczystościach centralnych. Sprawa była na tyle istotna, że uzyskała wsparcie Wydziału Krajowego⁴⁶. W przygotowanie obchodów włączył się czynnie Kościół rzymskokatolicki i zbor izraelski. Arcybiskup metropolita lwowski Seweryn Morawski zawiadamiał, że w dniu pogrzebu A. Mickiewicza, o godzinie 9 rano, we wszystkich kościołach lwowskich odbędą się nabożeństwa o spokój duszy zmarłego. Podobną inicjatywą wykazali się arcybiskup obrządku ormiańskiego Izaak Mikołaj Isakowicz oraz rabin lwowskiej Synagogi Postępowej (Templum) Józef Kobak. Udział w uroczystościach zapowiadali też członkowie propagującego asymilację z kulturą polską, założonego w 1882 r. Towarzystwa „Agudas Achim”. Na łamach swego organu prasowego, wydawanej we Lwowie niskonakładowej „Ojczyzny” zzywano do powszechnego udziału reprezentacji izraelskich gmin wyznaniowych zarówno w uroczystościach krakowskich, jak i lokalnych⁴⁷. Nie udało się natomiast uzyskać zgody Rady Szkolnej Krajowej na zwolnienie od zajęć młodzieży szkół średnich i ludowych w dniu pogrzebu, przez co uniemożliwiono jej udział w uroczystościach miejskich⁴⁸. Władze szkolne w przesłanym okólniku zezwalały jedynie na obecność w nabożeństwach kościelnych w okręgach, do których należały placówki edukacyjne. Dodatkowym obostrzeniem była wczesna godzina (7.30), czym – podkreślano – „cały cel nadania temu dniowi uroczystości narodowej [...] został spaczony i uroczystość schodzi dla młodzieży szkolnej na całkiem zwykły, szkolny obchód kościelny”⁴⁹.

Z sprawozdań komitetu miejskiego wynika, że akcja składkowa na cele uroczystości wypadła skromnie. Komitet dysponował kwotą 402 zł, co pozwoliło na pokrycie wydatków związanych z drukiem portretu A. Mickiewicza i dofinansowanie zakupu około 50 biletów kolejowych na przejazd do Krakowa dla członków „Echa”, „Skały” i „Gwiazdy”⁵⁰.

Ostatnie posiedzenie komitetu miejskiego odbyło się 1 lipca. Zawiadamiano mieszkańców o planowanych uroczystościach lwowskich. Ze zdziwieniem

⁴⁶ Ostatecznie kolej Karola Ludwika zdecydowała o obniżce cen biletów, a ponadto przygotowaniu osobnych składów dla podróżnych. Zob. *Kronika*, „Kurier Lwowski” z 2 VII 1890, nr 181.

⁴⁷ *Na dzień 4 lipca*, „Ojczyzna” z 1 VII 1890, nr 13.

⁴⁸ BZNOS, IV Posiedzenie odbyte 20 czerwca 1890, b.p.; tamże, V Posiedzenie, odbyte 25 czerwca pod przewodnictwem p. Janowskiego; *Przeniesienie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Narodowa” z 22 czerwca 1890, nr 142.

⁴⁹ BZNOS, VI Posiedzenie, odbyte 28 czerwca pod przewodnictwem Tadeusza Romanowicza b.p.; *Przeniesienie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Narodowa” z 26 VI 1890, nr 145.

⁵⁰ BZNOS, VII Posiedzenie odbyte 30 czerwca pod przewodnictwem p. Janowskiego, b.p.

przyjęto informację arcybiskupa S. Morawskiego, który nie zezwolił na wygłoszenie okolicznościowego kazania podczas nabożeństwa w katedrze. Wzywano mieszkańców, aby dzień złożenia zwłok A. Mickiewicza na Wawelu uczcili powszechną iluminacją miasta, ustroili domy flagami narodowymi, a na czas nabożeństwa zaniechali handlu⁵¹. Ciekawą inicjatywą redakcji „Kuriera Lwowskiego” było wezwanie do rozpoczęcia prac nad powołaniem „Instytutu narodowego imienia Adama Mickiewicza”. Obserwując politykę wynaradawiania prowadzoną przez zaborców w zaborze rosyjskim i pruskim, zwracano uwagę na potrzebę wsparcia tamtejszych środowisk walczących o polską tożsamość. Celem instytutu miała być ochrona i pielęgnowanie języka polskiego na terenach szczególnie zagrożonych utratą polskości. Zamierzano dotować zakładanie szkół, ochronek, pensjonatów oraz subwencjonować już istniejące, zakładać czytelnie, biblioteki i towarzystwa oświatowe, wspierać działalność instytucji zajmujących się sztuką i literaturą ojczystą, wydawać elementarze, podręczniki i prace popularne, fundować stypendia, wreszcie wspierać osoby zaangażowane w promocję polskiej kultury⁵².

Uroczystości rozpoczęły się 28 czerwca 1890 r. ekshumacją zwłok poety z cmentarza Montmorency⁵³ i kolejno ich przewozem z Paryża przez Zurych, Wiedeń do Krakowa. Prasa galicyjska ze szczegółami informowała czytelników o kolejnych etapach przewozu szczątków wieszcz. Dnia 4 lipca wszystkie tytuły prasy galicyjskiej poświęcały swe wydania informacjom na temat życia i twórczości poety. W szczegółach relacjonowano przebieg pochówku i podkreślano udział w uroczystościach krakowskich reprezentacji władz krajowych, delegacji władz miejskich i powiatowych, instytucji i towarzystw oświatowych, społecznych i ekonomicznych. Gmina miasta Lwowa reprezentowana była przez dwudziestoosobową delegację występującą w strojach narodowych, a dla Muzeum Narodowego ufundowano srebrny wieniec okolicznościowy dedykowany A. Mickiewiczowi⁵⁴.

Jak wynika z relacji prasy lwowskiej, stolica Galicji uczciła pamięć wieszca zgodnie z harmonogramem wypracowanym przez komitet miejski. Pomimo że oprawa nabożeństw z odświętnie przystrojonymi katafalkami nawiązywała do uroczystości żałobnych, widziano w nich „najwznioślejszy triumf narodu” połączony z manifestacją radości, która towarzyszyła dawno oczekiwanemu sprowadzeniu zwłok poety na Wawel. Podkreślano ponadnarodowy, wspólny

⁵¹ BZNOS, VIII Posiedzenie odbyte 1 lipca pod przewodnictwem p. Janowskiego, b.p.

⁵² *Instytut Narodowy im. Adama Mickiewicza*, „Kurier Polski” z 22 VI 1890, nr 170.

⁵³ *Mowy wygłoszone w dniu 28 czerwca 1890 roku z powodu przeniesienia zwłok Adama Mickiewicza z Montmorency na Wawel*, Paryż 1890; *Uroczystość w Montmorency*, „Kurier Lwowski” z 2 VII 1890, nr 181.

⁵⁴ *Wieniec gminy miasta Lwowa*, „Kurier Lwowski” z 2 VII 1890, nr 181.

towy charakter uroczystości, stwarzający szansę zjednoczenia się – ze względu na charakter twórczości A. Mickiewicza – narodów słowiańskich⁵⁵.

Ryc. 2. Przeniesienie zwłok Adama Mickiewicza na Wawel („Le Monde illustré”, 19 juillet 1890, nr 1738, s. 37, na podstawie fotografii przekazanej przez Juliusza Kossaka)

Zmarły symbolizował „duchowego hetmana” ideałów romantycznych, wzorców patriotyzmu nasyconego poczuciem obowiązku i odpowiedzialności za losy kraju⁵⁶. Szczególnie podniosły charakter miała uroczystość zorganizowana w sali ratusza lwowskiego z udziałem poety i działacza niepodległościowego, znającego osobiście Mickiewicza Karola Brzozowskiego. Zwrócił on uwagę na wspólne jego pokoleniu dążenia do odzyskania wolności, nieustępliwą wiarę w sens poświęcenia, wynikającą z niezachwianej „miłości ojczyzny” i „poczucia świętego narodowego obowiązku”. Z kolei znany publicysta

⁵⁵ Przeniesienie zwłok Mickiewicza, „Gazeta Narodowa” z 1 VII 1890, nr 149; *Do braci Słowian*, „Gazeta Narodowa” z 2 VII 1890, nr 150; *Uroczystość Mickiewicza we Lwowie*, „Gazeta Narodowa” z 5 VII 1890, nr 153; *Obchód uroczystości we Lwowie*, Dodatek do nr 183 „Kuriera Lwowskiego” z 4 VII 1890.

⁵⁶ H. Biegeleisen, *Ideale młodości Mickiewicza*, „Kurier Lwowski” z 4 VII 1890, nr 183; M. Wysłouchowa, *Kobiety w poezji Mickiewicza*, „Kurier Lwowski” z 4 VII 1890, nr 183.

i działacz społeczny Juliusz Starkel przywołał głoszone przez Mickiewicza idee demokratyczne: równość stanów i wolność wyznania, stanowiące jego zdaniem testament „duchowy” wieszcz a także istotny element polskiej tożsamości i kultury. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierały hasła oświaty ludowej, skierowanej w stronę najbardziej zaniedbanych edukacyjnie warstw społecznych⁵⁷. Okazałe wypadła uroczystość w Templum, gdzie rozdawano okolicznościowy, poświęcony Mickiewiczowi numer „Ojczyzny” oraz broszury autorstwa historyka literatury Wilhelma Feldmana *Stosunek Adama Mickiewicza do Żydów* (Kraków 1890) i Rubina A. Brandysa napisaną w języku polskim i hebrajskim *Adam Mickiewicz. O jego życiu, pismach i stosunku do Żydów* (Kraków 1890). Trzeba też dodać, że zorganizowane uroczystości znacząco wpłynęły na zainteresowanie A. Mickiewiczem. W samym tylko Lwowie w 1890 r. pojawiło się szereg dzieł popularnych o życiu i twórczości poety. Warto wymienić chociażby prace historyka literatury Piotra Paryłaka⁵⁸, nauczycielki i działaczki oświatowej Marii Wyslouchowej⁵⁹, prozaika i działacza politycznego Wacława Chodźki (pseud. Koszyczyc)⁶⁰, publicysty Władysława Bełzy⁶¹ czy literata i powstańca styczniowego Stanisława Miłkowskiego⁶². Przeniesienie zwłok Mickiewicza na Wawel wyznaczyło ramy kolejnych uroczystości: obchodów setnej rocznicy urodzin wieszcz a także odsłonięcia pomnika Adama Mickiewicza we Lwowie w 1904 r.

Bibliografia

(wybór)

Archiwalia

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rkps ossol. 3889 III, Udział Lwowa w obchodzie uroczystości sprowadzenia do kraju zwłok Adama Mickiewicza 1890, zestawił Bolesław Wit Baranowski.

⁵⁷ *Obchód Mickiewicza w sali ratuszowej we Lwowie*, Dodatek do nr 184 „Kuriera Lwowskiego” z 5 VII 1890.

⁵⁸ *O największym naszym pisarzu, Adamie Mickiewicz* (wyd. II. Na pamiątkę sprowadzenia zwłok A.M. do kraju), Lwów 1890.

⁵⁹ *O życiu i pismach Adama Mickiewicza*, Lwów 1890.

⁶⁰ *Sen w Dreźnie Adama Mickiewicza z 1831 r., wytłumaczony przenosinami zwłok jego na Wawel. Napisał...*, Lwów 1890.

⁶¹ *Ostatnie chwile i pogrzeb Adama Mickiewicza. Według współczesnych źródeł spisał... z pięcioma rycinami*, Lwów–Kraków 1890.

⁶² *Uroczystość narodu polskiego w roku 1890. Pamiątka przeniesienia zwłok ś.p. Adama Mickiewicza do grobu królów na Wawelu w Krakowie* (tytuł okładki). *Adam Mickiewicz. Jeden z najznamienitszych poetów polskich. Żywot jego i dzieje. Na pamiątkę i t.d. napisał...* (tytuł właściwy), Lwów 1890.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, zesp. 146. C.k. Namiestnictwo Galicyjskie, op. 4, spr. 4933. Periepiska s Ministerstwom wnutrennich deł sowetnikom namestnictwa w gor. Krakowe, dyrekciej palici w g. Krakowe i dr. o perewoże pracha Adama Mickiewicza iz Pariża w Krakow i pochoronach w kafedralnom sobore na Wawele s priłożeniem gazetnych statej.

Pamiętniki

Mickiewicz W., *Pamiętniki*, t. III (ostatni) 1870–1925, Kraków 1933.

Prasa

- „Czas” 1890.
- „Czerwona Ruś” 1890.
- „Dziennik Lwowski” 1890.
- „Dziennik Polski” 1886.
- „Gazeta Lwowska” 1890.
- „Gazeta Narodowa” 1890.
- „Kraj” 1869, 1870, 1890.
- „Kurier Lwowski” 1890.
- „Kurier Polski” 1890.
- „Nowa Reforma” 1890.
- „Nowiny” 1856.
- „Ojczyzna” 1890.
- „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 1887.
- „Robotnik. Czasopismo Polityczne i Społeczne” 1890.
- „Rozmaitości” 1859.

Opracowania

- Adam Mickiewicz. *Dwa wieki kultury polskiej. Studia*, red. K. Maciąg i M. Stanisław, Rzeszów 2007.
- Bruchnalski W., *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza we Lwowie*, „Pamiętnik Literacki” 1939, z. 4, s. 675–686.
- Buszko J., *Uroczystości kazimierzowskie na Wawelu w roku 1869*, Kraków 1870.
- Dąbrowski P.M., *Commemorations and the Shaping of Modern Poland*, Bloomington 2004.
- Fita S., Świerczyńska D., *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 1886–2006*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2006, s. 10–25.
- Hoszowska M., *Oświata pozaszkolna w Galicji. Szkic z dziejów Macierzy Polskiej we Lwowie (1882–1918 [w:] Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 3, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2011, s. 35.
- Kawyn S., *Ideologia stronnictw politycznych w Polsce wobec Mickiewicza 1890–1898*, Lwów 1937.
- Książka pamiątkowa wydana przez Towarzystwo Pedagogiczne ku uczczeniu uroczystego złożenia zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu*, Lwów 1890.
- Kumor B., *Obsada Biskupstwa Krakowskiego w latach 1790–1914*, „Analecta Cracoviensia” 1976, t. VIII, s. 332;
- Przeniesienie zwłok Mickiewicza*, „Gazeta Narodowa” z 21 VI 1890, nr 141.
- Rederowa D., *Kraków Mickiewiczowi*, red. D. Rederowa, Kraków 1956.
- Semkowicz A., *Kult Mickiewicza we Lwowie*. Odbitka z XXXI–XXXII tomu „Biblioteki Lwowskiej”, wydanego pt. „Studia Lwowskie”, Lwów 1932, s. 5–6.

- Sierżęga P., *Obchody kazimierzowskie w Galicji (1869 r.)* [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 15: *Działalność wyzwolenicza*, red. J. Hoff, Rzeszów 2001, s. 74–145.
- Sierżęga P., *Obchody rocznicy unii lubelskiej na terenie Galicji w 1869 roku* [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 15: *Działalność wyzwolenicza*, red. J. Hoff, Rzeszów 2001, s. 146–199.
- Świątecka M., *Sprowadzenie zwłok Adama Mickiewicza do kraju* [w:] *Kraków Mickiewiczowi*, red. D. Rederowa, Kraków 1956, s. 31–34.
- Wilk B., *Uroczystości patriotyczno-religijne w Krakowie w okresie autonomii galicyjskiej (1860–1914)*, Kraków 2006.
- Wyka K., *Sześćset i sto lat temu*, „Miesięcznik Literacki” 1971, nr 4, s. 28–34.
- Zięba M., *Karola Estreichera biografia Mickiewiczowska w „Rozmaitościach” lwowskich*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis” 2009, „Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” VII, Folia 68, s. 258–265.
- Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu dnia 4go lipca 1890. Książka pamiątkowa z 22 ilustracjami*, Kraków 1890.

For the sake of the memory of the bard. Lviv during the celebration of bringing the body of Adam Mickiewicz to Kraków – July 4, 1890

Summary

. Bringing the poet's body to Wawel in 1890 became an event of international significance. Due to its multiculturalism, Lviv was of special importance. From the perspective of the administrative capital, the celebrations created an opportunity to build a national unity of a supra-ethnic nature based on Polish culture. On the other hand, they revealed the growing Polish-Ukrainian antagonism. The celebration of bringing the body of A. Mickiewicz to Kraków also became a catalyst for the development of research on the literature of Romanticism.

Keywords: Adam Mickiewicz, occasional celebrations in Galicia, Kraków, Lviv, romanticism